DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-5

СУДОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ У СИСТЕМІ ДОКАЗУВАННЯ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Білінський Маркіян-Андрій Павлович
судовий експерт лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів, Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України м. Львів, Україна

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій, цифрового документообігу та ускладнення способів виготовлення й фальсифікації документів проблема встановлення їх достовірності набуває особливої актуальності. Документи залишаються одним із ключових джерел доказової інформації у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Їх зміст, матеріальна структура та спосіб виготовлення можуть містити відомості, що мають істотне значення для встановлення фактичних обставин справи, а тому потребують застосування спеціальних знань у сфері судово-експертної діяльності.

У структурі криміналістичного забезпечення правосуддя важливе місце займає технічне дослідження документів, яке спрямоване на встановлення способу виготовлення документів, виявлення ознак змін у їх реквізитах, визначення послідовності нанесення текстів та інших зображень, а також виявлення ознак підробки. Завдяки використанню криміналістичних методів дослідження документів стає можливим отримання об'єктивної інформації щодо їх автентичності, встановлення факту втручання у первинний зміст документа та відтворення механізму внесення змін [3, с. 330].

Технічне дослідження документів є одним із важливих напрямів судово-експертної діяльності, результати якого мають значну доказову цінність у процесі судового розгляду. Висновок експерта, сформований на основі спеціальних знань і застосування науково обґрунтованих методів дослідження, дозволяє встановити обставини, які не можуть бути з'ясовані іншими процесуальними засобами. У системі доказування такий висновок виступає самостійним джерелом доказів, що дозволяє суду дати належну правову оцінку досліджуваним матеріалам справи.

Сучасний етап розвитку технічного дослідження документів характеризується активним використанням оптичних методів аналізу. Застосування мікроскопічних досліджень, у косопадаючому та

прохідному освітленні дозволяє встановлювати особливості нанесення штрихів, мікрорельєф тиску, структуру паперу, а також виявляти сліди механічного (підчистка, виправлення) або хімічного впливу на документ.

Одним із найбільш інформативних напрямів є використання інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання. Інфрачервоне випромінювання застосовується для диференціації різних видів чорнил, встановлення послідовності нанесення текстів і реквізитів у місцях перетину штрихів, а також для виявлення прихованих, згаслих або знебарвлених записів. Ультрафіолетове випромінювання дозволяє досліджувати люмінесцентні властивості матеріалів, виявляти підчистки, дописки, травлення, заміну фрагментів документа та інші ознаки втручання у його первинний зміст.

Важливим напрямом розвитку експертних досліджень є застосування спектральних методів аналізу. Використання спектрального аналізу дозволяє встановлювати особливості складу фарбувальних речовин, диференціювати різні матеріали письма та отримувати кількісні характеристики їх фізико-хімічних властивостей. Це значно розширює можливості ідентифікації матеріалів і підвищує точність та об’єктивність експертних досліджень.

Окрему роль у підвищенні об’єктивності експертних висновків відіграє метод тонкошарової хроматографії (ТШХ), який застосовується для поглибленого аналізу хімічного складу матеріалів письма. Сутність методу полягає у розділенні суміші барвників на окремі фракції при їх проходженні через сорбційний шар, що дозволяє чітко розрізняти фарбувальні речовини, які візуально та оптично здаються ідентичними. Це дає змогу експерту встановити якісний склад і виявити специфічні рецептурні компоненти чорнил, кулькових чи гелевих паст, а також штемпельних фарб і тонерів. Для усунення суб’єктивності візуального сприйняття хроматографічні дані та FTIR-спектроскопічні дослідження доповнюються денситометричним вимірюванням – інструментальним оцінюванням оптичної щільності отриманих зон (плям) у різних ділянках спектра. Таке поєднання фізико-хімічного розділення та математичного вимірювання дозволяє з високою точністю фіксувати факти внесення змін до документа, зокрема виявляти дописки, виправлення або виконання окремих реквізитів іншим приладом письма чи в інший проміжок часу. У результаті аналіз матеріальної структури документа спирається на об’єктивні, відтворювані фізико-хімічні параметри барвників, що виключає суб’єктивне трактування та формує беззаперечну доказову базу для суду [2].

Останніми роками значно зростає роль цифрових технологій у сфері судово-експертної діяльності. Використання сучасних цифрових камер, багатоспектральних систем фіксації зображень та спеціалізованого

програмного забезпечення дозволяє здійснювати високоточну фіксацію результатів дослідження. Подальша комп'ютерна обробка отриманих зображень дає можливість виявляти мінімальні відмінності у відбитті або поглинанні світла різними матеріалами, що значно підвищує ефективність експертного аналізу та спрощує наочне ілюстрування висновків для суду.

Розвиток інформаційних технологій сприяє також впровадженню систем автоматизованого аналізу документів. Використання алгоритмів комп'ютерного зору та елементів машинного навчання відкриває нові можливості для автоматизації процесів дослідження документів, порівняння зразків та аналізу значних обсягів інформації. Це дозволяє підвищити об'єктивність експертних висновків та забезпечити відтворюваність результатів досліджень.

Практика судово-експертної діяльності свідчить, що комплексне використання оптичних, спектральних, хроматографічних та цифрових методів дозволяє значно підвищити ефективність технічного дослідження документів. Такі методи широко застосовуються під час аналізу фінансових документів, договорів, розписок, офіційних бланків, паспортів, посвідчень водія та інших документів, що мають юридичне значення в судових справах[1, с. 16].

Важливою умовою ефективності та доказової цінності технічного дослідження документів у сучасних реаліях є стандартизація експертних методик та їх адаптація до міжнародних вимог (зокрема, стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 17025). Це передбачає не лише використання сертифікованого та повіреного обладнання, а й розробку єдиних верифікованих критеріїв оцінки результатів, отриманих за допомогою різних фізико-хімічних та цифрових методів.

Уніфікація підходів до дослідження дає змогу забезпечити відтворюваність експертних досліджень та високу валідність висновків, незалежно від установи, що проводить експертизу. Таке методичне забезпечення є фундаментом для визнання результатів вітчизняних досліджень у міжнародному правовому полі та підвищує загальний рівень довіри до системи судово-експертної діяльності.

Підсумовуючи, варто зазначити, що судово-технічна експертиза документів є важливою складовою системи судово-експертної діяльності та відіграє фундаментальну роль у процесі доказування. Використання сучасних наукових методів і цифрових технологій сприяє підвищенню точності експертних висновків, забезпечує об'єктивність досліджень та створює надійну основу для використання результатів експертизи судом. Подальший розвиток цього напряму пов'язаний із впровадженням інноваційних технологій, удосконаленням методик дослідження, гармонізацією національних підходів із міжнародними

стандартами та інтеграцією цифрових інструментів у практичну діяльність судових експертів.

Література:

1. Ковальов К. М., Коваленко В. В. Методика технічної експертизи відбитків печаток та штампів. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 19 с.
2. Sharma S., Garg D., Chophi R., Singh R. On the spectroscopic investigation of stamp inks using ATR-FTIR and chemometrics: Application in forensic document examination. Forensic Chemistry. 2021. Vol. 26. P. 100377. DOI: 10.1016/j.forc.2021.100377.
3. Бірюков В. В., Коваленко В. В., Бірюкова Т. П., Ковальов К. М. Криміналістичне документознавство : практ. посіб. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2007. 332 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-6

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ВІДВОДУ КОЛЕГІЄЮ ЩОДО СЕБЕ

Боровик Андрій Володимирович
доктор юридичних наук, професор, відмінник освіти України,
віце-президент з наукової роботи,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

За чинним КПК України існує суттєва відмінність між одноособовим і колегіальним розглядом справи. Якщо кримінальне провадження розглядає один суддя і йому заявлено відвід, питання про цей відвід вирішує інший суддя того самого суду, визначений у порядку, встановленому КПК. Натомість коли справа розглядається колегіально, відвід одному, кільком або всім суддям розглядає цей самий склад суду. Це прямо передбачено статтею 81 КПК України [1].

У цьому і полягає специфічна процесуальна проблема. При одноособовому розгляді законодавець фактично виходить із того, що суддя не повинен сам оцінювати обґрунтованість сумнівів щодо власної неупередженості. Тому таку оцінку здійснює інший суддя. При колегіальному розгляді логіка змінюється: ті самі судді, щодо яких сторона ставить питання про наявність обставин, що викликають сумнів у їхній неупередженості, беруть участь у вирішенні питання про те, чи є сумніви щодо них обґрунтованими.